

آسیب شناسی بافت تاریخی شهرها

در برابر بزهکاری

با تأکید بر بازار سنتی زنجان

تقی حیدری

دکتر محسن کلانتری

عضو هیات علمی دانشگاه زنجان

سرشناسه:	حیدری، تقی، ۱۳۶۴.
عنوان و نام پدیدآور:	آسیب شناسی بافت تاریخی شهرها در برابر بزهکاری با تأکید بر بازار سنتی زنجان/ تقی حیدری، محسن کلانتری.
مشخصات نشر:	زنجان: آذر کلک: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران. فرماندهی نیروی انتظامی استان زنجان، دفتر تحقیقات کاربردی، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری:	۲۵۲، ۱۵۰: مصور، جدول.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۶۳۵۹-۲۳-۶
وضعیت فهرست نویسی:	ف.ا.
موضوع:	معماری و بزهکاری - ایران - زنجان.
شناسه افزوده:	کلانتری، محسن، ۱۳۴۸.
شناسه افزوده:	نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران. فرماندهی نیروی انتظامی استان زنجان. دفتر تحقیقات کاربردی.
رده بندی کنگره:	۱۳۹۳ ح ۴ ب/ ۲۵۴۳ NA
رده بندی دیویی:	۷۲۰/۴
شماره کتاب شناسی ملی:	۳۵۷۷۳۹۰

نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران
دفتر تحقیقات کاربردی
فرماندهی انتظامی استان زنجان

نشر آذر کلک
www.azarkelk.com

آسیب شناسی بافت تاریخی شهرها در برابر بزهکاری با تأکید بر بازار سنتی زنجان

تقی حیدری

دکتر محسن کلانتری

طراح جلد: نسیم عباسی

صفحه آرا: ناهید رفیعی

شمارگان: ۱۵۰

سال چاپ: ۱۳۹۳

ناشر: آذر کلک و دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان زنجان

شماره انتشار سازمانی: ۹۳۷۵۱۹/۹۳/۱۵

پیشگفتار

بزهکاری یک تصمیم کور و نسنجیده نیست، پژوهش‌ها بارها این نکته را تأیید کرده است که شرایط، اوضاع و احوال فردی، اجتماعی و محیطی در شکل‌گیری الگوهای بزهکاری، تأثیر غیر قابل انکاری دارد.

در بیشتر موارد، بزهکاران پیش از ارتکاب بزه، هزینه و فایده رفتار خود را در فضایی منطقی محاسبه می‌کنند و همواره به دنبال هزینه و خطر کمتر برای بزهکاری هستند، از سوی دیگر می‌کوشند تا منافع و عواید این رفتار حداکثر باشد.

با توجه به اهمیت و تأثیر غیر قابل انکار محیط طبیعی و انسان‌ساخت در تسهیل بزهکاری از حدود ۵۰ سال قبل، نگرش‌های نوینی در خصوص پیشگیری محیطی بزهکاری مطرح شد. در این میان نگرش پیشگیری بزهکاری از طریق طراحی محیطی (سپتد) مقبولیت بسیار بالایی پیدا نمود.

بر اساس این نگاه، با طراحی و باز طراحی صحیح و با استفاده‌ی بهینه از فضاهای کالبدی ساخت دست بشر فرصت‌های بزهکاری کاهش می‌یابد و از بروز بزه و جنایت پیشگیری می‌شود و از سوی دیگر سطح ایمنی جامعه و کیفیت زندگی بهبود می‌یابد.

از آنجا که یکی از مشکلات پیچیده‌ی بافت سنتی و تاریخی شهرهای ایران، سطح پایین حفاظت و ایمنی در برابر بزهکاری است و با توجه به پیشینه پژوهش‌های انجام شده در شهر زنجان که نشان داده است در بافت سنتی این شهر و به طور مشخص در محدوده‌ی بازار سنتی، بروز بزهکاری به ویژه بزه سرقت بسیار بالاست، بر این پایه نوشتار حاضر با هدف آسیب‌شناسی کالبدی بازار سنتی

زنجان و مطالعه‌ی تأثیر آن در وقوع سرقت با تأکید بر نگرش «سپتد» تدوین شده است.

در این خصوص سعی شده است تا ابتدا ویژگی‌های کالبدی این بخش از شهر، از منظر طراحی محیطی جرم‌ستیز شناسایی شود و در پی آن مناسب‌ترین راهکارهای علمی و عملی جهت اصلاح طراحی‌های کالبدی و دیگر اقدامات اجتماعی و مدیریتی برای افزایش ایمنی ارائه شود.

کتاب حاضر در ۵ فصل تدوین شده است. در فصل نخست به اجمال ایمن‌سازی شهرها در برابر بزهکاری از طریق طراحی محیطی شرح داده شده است. در فصل دوم بازار سنتی شهر زنجان و عناصر کالبدی آن تبیین شده است. جرم‌شناسی محیطی و راهکارهای ایمن‌سازی کالبدی موضوع فصل سوم کتاب است و در فصل چهارم چالش‌های کالبدی بازارهای سنتی در برابر آسیب‌های اجتماعی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتیجه‌گیری از مطالب و ارائه راهکارهای مقاوم‌سازی بازار سنتی شهر زنجان در برابر بزهکاری در فصل پنجم بیان شده است.

نویسندگان بر خود وظیفه می‌دانند تا مراتب قدردانی خود را از مسئولین محترم دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان زنجان ابراز دارند و بیش از همه سپاسگزار سرکار خانم حیدری و آقایان علیرضا صالحی و بهنام پرتوی هستند. بدون شک بدون حمایت و همراهی آن‌ها این نوشتار به ثمر نمی‌رسید.

تقی حیدری

دکتر محسن کلاتری

تابستان ۱۳۹۳

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵	فصل اول: سرآغاز
۲۵	فصل دوم: بنیان‌های نظری پیشگیری جرم با طراحی محیطی
۲۷	۱. ۲. امنیت
۲۸	۲. ۲. امنیت و فضاهاى شهری
۲۹	۳. ۲. جرم‌شناسی محیطی
۶۲	۴. ۲. برنامه‌های موفق پیشگیری بزهکاری از طریق طراحی محیطی
۶۷	۵. ۲. محدودیت‌های به کارگیری نگرش پیشگیری بزهکاری
۶۹	فصل سوم: بازار سستی زنجان
۷۱	۱. ۳. واژه‌شناسی لغت بازار
۷۲	۲. ۳. پیدایش مفهوم بازار
۷۳	۳. ۳. انواع بازار
۷۴	۴. ۳. ریخت‌شناسی بازار
۷۵	۵. ۳. عناصر کالبدی بازار سستی
۷۶	۶. ۳. بازار در ایران
۷۷	۷. ۳. معرفی بازار سستی زنجان
۸۳	۱. ۷. ۳. سیر تکوین و رشد بازار سستی زنجان
۸۹	۲. ۷. ۳. ویژگی‌های کالبدی بازار زنجان
۹۲	۱. ۲. ۷. ۳. تقسیمات کالبدی بازار زنجان
۱۱۷	۲. ۲. ۷. ۳. قدمت ساخت و سازهای بازار
۱۲۵	فصل چهارم: چالش‌های کالبدی تأثیرگذار بر وقوع بزهکاری در بازار
۱۲۷	۱. ۴. ورودی‌های بازار و ضعف کنترل دسترسی
۱۵۰	۲. ۴. تأثیر نوع و میزان کاربری‌ها در آسیب‌پذیری بازار

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵۴	۳.۴. پویایی کاربری ها
۱۶۲	۴.۴. تناسب فضا و فعالیت ها
۱۶۵	۵.۴. عرض کم معابر
۱۷۰	۶.۴. وضعیت نور و نورپردازی
۱۷۵	۷.۴. بالا بودن کنتراست یا تباین نور
۱۸۰	۸.۴. گوشه های پنهان و نقاط کور و گنگ و خط دید
۱۸۹	۹.۴. منظر و نمای بازار
۱۹۴	۱۰.۴. وضعیت مدیریت و نگهداری بازار
۲۰۰	۱۱.۴. خوانایی محیط
۲۰۶	۱۲.۴. شلوغی و ازدحام
۲۱۲	۱۳.۴. ریزدانگی بافت
۲۱۳	۱۴.۴. مشکلات بازار در ایام تعطیل و ساعات شب
۲۱۳	۱۵.۴. مشکل زباله ها
۲۱۵	۱۶.۴. فضاهای خالی و رها شده
۲۱۷	۱۷.۴. کمبود پارکینگ
۲۱۹	۱۸.۴. ضعف نظارت های رسمی
۲۱۹	۱۹.۴. مبهم بودن ساعت فعالیت و تعطیلی بازار
۲۲۰	۲۰.۴. قدمت ساخت و غیر مقاوم بودن مصالح کالبد بازار
۲۲۰	۲۱.۴. پهنه بندی سطح آسیب پذیری بازار در برابر بزهکاری
۲۲۳	فصل پنجم: نتیجه گیری
۲۴۱	فهرست منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۴۸	جدول شماره ۱. ارتباطات بین اصول نگرش فضای مقاوم در برابر بزهکاری و راهبردهای نگرش سپند
۹۰	جدول شماره ۲. جایگاه معماری بازار زنجان در گذشته و حال
۱۱۸	جدول شماره ۳. قدمت ساخت و سازهای مجموعه‌ی بازار
۱۱۹	جدول شماره ۴. کیفیت بنای واحدهای ساختمانی در محدوده‌ی بازار
۱۲۰	جدول شماره ۵. نوع مصالح به کار رفته در محدوده بازار
۱۲۲	جدول شماره ۶. مساحت قطعات واحدهای ساختمانی در محدوده بازار
۱۴۵	جدول شماره ۷. مشخصات ورودی‌های بازار پایین
۱۴۷	جدول شماره ۸. مشخصات ورودی‌های بازار بالا
۱۵۱	جدول شماره ۹. کاربری‌های موجود در محدوده بازار
۱۵۳	جدول شماره ۱۰. طبقه‌بندی کاربری‌های تجاری در بازار زنجان بر اساس ارزش کالا
۱۵۵	جدول شماره ۱۱. میزان فعالیت پلاک‌های بازار
۱۶۳	جدول شماره ۱۲. تناسب فضا با فعالیت در محدوده بازار
۱۶۶	جدول شماره ۱۳. عرض معابر در محدوده بازار زنجان
۱۷۱	جدول شماره ۱۴. وضعیت نورپردازی در محدوده بازار در روز
۱۷۴	جدول شماره ۱۵. وضعیت نورپردازی محدوده بازار در شب
۱۷۵	جدول شماره ۱۶. وضعیت کنتراست نور در محدوده بازار
۱۸۲	جدول شماره ۱۷. وضعیت نقاط کور در محدوده بازار
۱۸۳	جدول شماره ۱۸. وضعیت طبیعی دید در محدوده بازار
۱۸۷	جدول شماره ۱۹. وضعیت رویت بصری ده متری در محدوده
۱۹۰	جدول شماره ۲۰. وضعیت منظر و نما در محدوده بازار
۱۹۶	جدول شماره ۲۱. مدیریت و نگهداری فضا در محدوده بازار
۲۰۱	جدول شماره ۲۲. وضعیت خوانایی محیط در محدوده بازار

فهرست نقشه‌ها

عنوان

صفحه

۸۱	نقشه شماره ۱. محله بندی قدیم شهر زنجان
۸۳	نقشه شماره ۲. محدوده بازار سنتی در شهر زنجان
۹۲	نقشه شماره ۳. ساختار فضایی محدوده بازار سنتی زنجان
۹۳	نقشه شماره ۴. محدوده بازار سنتی زنجان
۱۱۲	نقشه شماره ۵. موقعیت سراها و راسته‌های موجود در بازار بالا
۱۱۷	نقشه شماره ۶. موقعیت سراها و راسته‌های موجود در بازار پایین
۱۱۸	نقشه شماره ۷. قدمت ساخت و سازهای مجموعه بازار زنجان
۱۱۹	نقشه شماره ۸. کیفیت بنا واحدهای ساختمانی در محدوده بازار
۱۲۱	نقشه شماره ۹. مصالح واحدهای ساختمانی در محدوده بازار
۱۲۲	نقشه شماره ۱۰. مساحت قطعات واحدهای ساختمانی در محدوده بازار
۱۲۸	نقشه شماره ۱۱. موقعیت ورودی‌های محدوده بازار
۱۵۳	نقشه شماره ۱۲. کاربری‌های موجود در بازار زنجان
۱۵۴	نقشه شماره ۱۳. طبقه‌بندی کاربری‌های تجاری محدوده بازار زنجان بر اساس ارزش کالا
۱۵۸	نقشه شماره ۱۴. وضعیت فعالیت کاربری‌ها در محدوده بازار
۱۵۸	نقشه شماره ۱۵. احتمال خطر سرقت در بازار پایین با توجه به شاخص پویایی فضا
۱۵۹	نقشه شماره ۱۶. احتمال خطر سرقت در بازار بالا با توجه به شاخص پویایی فضا
۱۶۴	نقشه شماره ۱۷. وضعیت تناسب فضا با فعالیت در محدوده بازار
۱۶۴	نقشه شماره ۱۸. احتمال خطر سرقت در بازار پایین با توجه به شاخص کاربری و موقعیت ورودی‌ها
۱۶۵	نقشه شماره ۱۹. احتمال خطر سرقت در بازار بالا با توجه به شاخص کاربری و موقعیت ورودی‌ها
۱۶۷	نقشه شماره ۲۰. وضعیت عرض معابر در محدوده بازار زنجان

فهرست نقشه‌ها

عنوان	صفحه
نقشه شماره ۲۱. احتمال خطر سرقت در بازار پایین با توجه به شاخص تناسب بین فضا و فعالیت‌ها و عرض معابر	۱۶۷
نقشه شماره ۲۲. احتمال خطر سرقت در بازار بالا با توجه به شاخص تناسب بین فضا و فعالیت‌ها و عرض معابر	۱۶۸
نقشه شماره ۲۳. وضعیت نورپردازی در محدوده بازار در روز	۱۷۲
نقشه شماره ۲۴. وضعیت نورپردازی بازار در شب	۱۷۴
نقشه شماره ۲۵. وضعیت کتراست نور در بازار	۱۷۶
نقشه شماره ۲۶. توزیع فضایی نقاط کور در محدوده بازار	۱۸۲
نقشه شماره ۲۷. وضعیت خط دید در محدوده بازار	۱۸۳
نقشه شماره ۲۸. احتمال خطر سرقت در بازار پایین با توجه به شاخص خط دید و وجود نقاط کور	۱۸۴
نقشه شماره ۲۹. احتمال خطر سرقت در بازار بالا با توجه به شاخص خط دید و وجود نقاط کور	۱۸۴
نقشه شماره ۳۰. وضعیت رویت بصری ۱۰ متری در محدوده بازار	۱۸۸
نقشه شماره ۳۱. احتمال خطر سرقت در بازار پایین با توجه به شاخص‌های نورپردازی (روز و شب)، رویت بصری و کتراست نور	۱۸۸
نقشه شماره ۳۲. احتمال خطر سرقت در بازار بالا با توجه به شاخص‌های نورپردازی (روز و شب)، رویت بصری و کتراست نور	۱۸۹
نقشه شماره ۳۳. وضعیت منظر و نما در محدوده بازار	۱۹۱
نقشه شماره ۳۴. احتمال خطر سرقت در بازار پایین با توجه به شاخص منظر و نما	۱۹۱
نقشه شماره ۳۵. احتمال خطر سرقت در بازار بالا با توجه به شاخص منظر و نما	۱۹۲
نقشه شماره ۳۶. وضعیت مدیریت و نگهداری محدوده بازار	۱۹۷
نقشه شماره ۳۷. احتمال خطر سرقت در بازار پایین با توجه به شاخص مدیریت فضا	۱۹۷

فهرست نقشه‌ها

صفحه	عنوان
۱۹۸	نقشه شماره ۳۸. احتمال خطر سرقت در بازار بالا با توجه به شاخص مدیریت فضا
۲۰۲	نقشه شماره ۳۹. وضعیت خوانایی محیط در محدوده بازار
۲۰۲	نقشه شماره ۴۰. احتمال خطر سرقت در بازار پایین با توجه به شاخص خوانایی فضا
۲۰۳	نقشه شماره ۴۱. احتمال خطر سرقت در بازار بالا با توجه به شاخص خوانایی فضا
۲۲۱	نقشه شماره ۴۲. سطح آسیب‌پذیری محدوده بازار پایین در برابر بزهکاری
۲۲۲	نقشه شماره ۴۳. سطح آسیب‌پذیری محدوده بازار بالا در برابر بزهکاری

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۴۵	شکل شماره ۱: بزه دیوارنویسی نشانه‌ای از بی‌صاحب بودن فضا
۴۹	شکل شماره ۲: مفاهیم و اصول پایه پیشگیری از بزهکاری از طریق طراحی محیطی
۵۰	شکل شماره ۳: عدم استفاده از حصار و درب برای تعریف فضاهاى عمومى و خصوصى
۵۱	شکل شماره ۴: استفاده از حصار و درب برای تعریف فضاهاى عمومى و خصوصى
۵۳	شکل شماره ۵: بهبود نظارت از طریق نصب دوربین‌های مدار بسته
۵۴	شکل شماره ۶: بهبود وضعیت نورپردازی و تأثیر آن بر کاهش حس ناامنى
۵۵	شکل شماره ۷: دید مناسب و تشویق نظارت طبیعى بر ساختمان‌ها و خیابان‌های پیرامون
۵۶	شکل شماره ۸: ضعف استانداردهای طراحی فضای سبز و ایجاد محیط مساعد بزهکاری
۵۸	شکل شماره ۹: آشفتگی فضا و جذب بیشتر بزهکاران
۶۰	شکل شماره ۱۰: افزایش نظارت طبیعى با ترکیب کاربری‌های سازگار و تشویق فعالیت در محیط
۶۱	شکل شماره ۱۱: افزایش نظارت طبیعى از طریق ایجاد کاربری پذیرایی و خرده‌فروشى
۹۷	شکل شماره ۱۲: مسجد چهل‌ستون
۱۳۰	شکل شماره ۱۳: قرارگیری کاربری بانک یک محیط مخروبه و با منظر نامناسب با سه راه دسترسی و خلوت
۱۳۲	شکل شماره ۱۴: طراحی ضعیف و منظر آشفته و خوانایی نامناسب یکی از ورودی‌های بازار
۱۳۵	شکل شماره ۱۵: نبود خیابان‌بند و منظر نامناسب در جوار کاربری‌های ناسازگار
۱۳۶	شکل شماره ۱۶: نبود خیابان‌بند مناسب در یکی از ورودی‌های اصلی بازار

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۱۳۷	شکل شماره ۱۷. ضعف کنترل دسترسی‌ها در یکی از ورودی‌های بازار
۱۳۸	شکل شماره ۱۸. ضعف کنترل دسترسی در یکی از ورودی‌های بازار
۱۳۹	شکل شماره ۱۹. فرارگیری کاربری با ارزش طلافروشی در مجاورت ورودی بازار
۱۴۰	شکل شماره ۲۰. ضعف قلمروگرایی در فضای رها شده و متروک نزدیک بازار
۱۴۱	شکل شماره ۲۱. نبود تجهیزات مناسب برای کنترل ورودی‌ها و کاربری‌ها
۱۴۲	شکل شماره ۲۲. ضعف قلمروگرایی و کنترل دسترسی در برخی کاربری‌ها
۱۴۳	شکل شماره ۲۳. نبود تجهیزات مناسب برای کنترل ورودی‌ها
۱۴۴	شکل شماره ۲۴. ضعف کنترل دسترسی، مدیریت و نگهداری در ورودی‌ها
۱۵۶	شکل شماره ۲۵. عدم پویایی مکان و ضعف نظارت و آسیب‌پذیری فضا در برابر بزهکاری
۱۵۷	شکل شماره ۲۶. عدم پویایی مکان و ضعف نظارت و آسیب‌پذیری فضا در برابر بزهکاری
۱۶۰	شکل شماره ۲۷. فضاهای رها شده، ضعف نظارت و آسیب‌پذیری فضا در برابر بزهکاری
۱۶۱	شکل شماره ۲۸. ضعف مدیریت و نگهداری، آشفتگی و عدم پویایی فضا
۱۶۲	شکل شماره ۲۹. ضعف نظارت رسمی، قلمروگرایی و آشفتگی فضا
۱۶۹	شکل شماره ۳۰. ضعف قلمروگرایی با چیدمان وسایل و افزایش انگیزه بزهکاری
۱۷۰	شکل شماره ۳۱. ضعف قلمروگرایی با چیدمان کالاها در ورودی‌های بازار و افزایش خطر بزهکاری
۱۷۳	شکل شماره ۳۲. نمایی از ضعف نورپردازی درون بازار
۱۷۷	شکل شماره ۳۳. نمایی از کنتراست نور در بخشی از بازار
۱۷۸	شکل شماره ۳۴. ضعف نورپردازی در بخشی از بازار
۱۷۹	شکل شماره ۳۵. نمایی از کنتراست نور بازار زنجان

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۱۸۰	شکل شماره ۳۶. ضعف نورپردازی در بخشی از بازار
۱۸۵	شکل شماره ۳۷. وجود گوشه‌های پنهان و خط دید نامناسب در پشت ستون‌های کاروانسرا، در کنار خلوتی و حضور کم شهروندان
۱۸۶	شکل شماره ۳۸. استفاده از مخروبه‌های پیرامون بازار به عنوان پارکینگ بدون رعایت استانداردهای ایمنی
۱۹۳	شکل شماره ۳۹. ضعف مدیریت و نگهداری و سد معبر و آشفته‌گی منظر
۱۹۴	شکل شماره ۴۰. منظره آشفته درب یک کاروانسرای تاریخی در محدوده بازار
۱۹۹	شکل شماره ۴۱. ضعف مدیریت و نگهداری و استفاده از تجهیزات غیراستاندارد
۲۰۰	شکل شماره ۴۲. ضعف مدیریت و نگهداری و استفاده از تجهیزات غیراستاندارد
۲۰۴	شکل شماره ۴۳. چیدمان کالاهای تجاری در سطح معابر، نصب تابلوهای تبلیغاتی، آشفته‌گی فضا و کاهش خط دید و نظارت
۲۰۵	شکل شماره ۴۴. نصب تابلوهای تبلیغاتی در معبر و ورودی و ضعف نظارت‌های غیررسمی
۲۰۷	شکل شماره ۴۵. چینش کالاهای تجاری با ارزش در معابر و ضعف نگهداری و مدیریت
۲۰۸	شکل شماره ۴۶. ضعف قلمروگرایی و چینش کالاهای تجاری در سطح معابر
۲۰۹	شکل شماره ۴۷. ضعف قلمروگرایی و چینش کالاهای تجاری در سطح معابر
۲۱۰	شکل شماره ۴۸. ضعف مدیریت و نگهداری، قلمروگرایی ضعیف و استفاده از معبر برای فروش کالاهای تجاری
۲۱۱	شکل شماره ۴۹. کاهش نظارت و قلمروگرایی با چینش کالاهای تجاری بر دیوار معابر بازار

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۲۱۲	شکل شماره ۵۰. کاهش نظارت و قلمروگرایی با چینش کالاهای تجاری بر دیوار معابر بازار
۲۱۴	شکل شماره ۵۱. رها شدن زیاله‌ها در سطح معابر نشانه‌ای از ضعف قلمروگرایی و مدیریت و نگهداری
۲۱۵	شکل شماره ۵۲. رها شدن زیاله‌ها در سطح معابر نشانه‌ای از ضعف قلمروگرایی و مدیریت و نگهداری
۲۱۶	شکل شماره ۵۳. نمایی از فضاها و لوازم رها شده
۲۱۷	شکل شماره ۵۴. نمایی از فضاهای خالی و رها شده
۲۱۸	شکل شماره ۵۵. استفاده از زمین رها شده به عنوان پارکینگ در نزدیکی بازار